

O‘ZBEK IQTISODIY TERMINOLOGIYASIDA SINONIMIYA VA POLISEMIYA HODISALARI

Yuldasheva Dilnoza Bekmurodovna -

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti

“O‘zbek tili va adabiyoti” kafedrasini mudiri,

filologiya fanlari bo‘yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent

dilyuldasheva83@gmail.com

0000-0002-3898-2113 ORCID

Maldibekov Muxtar Sanjarbekovich

“Bank-moliya” fakulteti 1-kurs talabasi

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti

Annotatsiya: Ushbu maqolada o‘zbek iqtisodiy terminologiyasida sinonimiya (ma’nodoshlik) va polisemiya (ko‘p ma’nodlilik) hodisalarining namoyon bo‘lish xususiyatlari tahlil qilinadi. Iqtisodiyot sohasining jadal rivojlanishi, bozor munosabatlarining kengayishi va xorijiy tillar (xususan, ingliz va rus tillari) ta’siri natijasida o‘zbek tilida yangi iqtisodiy atamalarning shakllanishi, ularning bir-biri bilan sinonimik qatorlarni hosil qilishi hamda bir atamaning turli kontekstlarda turlicha ma’no kasb etishi (polisemiya) o‘rganiladi. Shuningdek, sinonimiyaning ijobiy (til boyligi) va salbiy (terminologik chalkashlik) tomonlari, polisemiyaning esa kontekst orqali bartaraf etilishi mumkin bo‘lgan noaniqlik omillari tahlil etiladi.

Kalit so‘zlar: o‘zbek tili, iqtisodiy terminologiya, sinonimiya, polisemiya, termin, atama, ma’nodoshlik, ko‘p ma’nodlilik, kontekst, leksik-semantik hodisalar, terminologik tizim, tilshunoslik.

Аннотация: В данной статье анализируются особенности проявления явлений синонимии (одинакового значения) и полисемии (многозначности) в узбекской экономической терминологии. В результате стремительного

развития экономической сферы, расширения рыночных отношений и влияния иностранных языков (в частности, английского и русского) изучаются формирование новых экономических терминов в узбекском языке, их образование синонимичных рядов и приобретение различных значений одного термина в разных контекстах (полисемия). Также анализируются позитивные (языковое богатство) и негативные (терминологическая путаница) аспекты синонимии, а также факторы неоднозначности полисемии, которые могут быть устранены посредством контекста.

Ключевые слова: узбекский язык, экономическая терминология, синонимия, полисемия, термин, термин, синонимия, множественность, контекст, лексико-семантические явления, терминологическая система, лингвистика.

Abstract: This article analyzes the manifestations of synonymy (same meaning) and polysemy (multiple meanings) in Uzbek economic terminology. As a result of the rapid development of the economic sphere, the expansion of market relations, and the influence of foreign languages (particularly English and Russian), the article examines the formation of new economic terms in the Uzbek language, their formation of synonymous series, and the acquisition of different meanings of a single term in different contexts (polysemy). It also analyzes the positive (linguistic richness) and negative (terminological confusion) aspects of synonymy, as well as the factors of polysemy's ambiguity that can be resolved through context.

Keywords: uzbek language, economic terminology, synonymy, polysemy, term, term, synonymy, plurality, context, lexical-semantic phenomena, terminological system, linguistics.

Kirish. Zamonaviy tilshunoslikda terminologiyaning rivojlanishi, ayniqsa iqtisodiy sohaga oid atamalarning tizimli tahlili dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Bozor iqtisodiyotiga asoslangan jamiyatda iqtisodiy bilimlarning keng

ommalashuvi, xalqaro iqtisodiy aloqalarning kuchayishi va milliy iqtisodiy terminologiyaning takomillashuvi tilshunoslar oldiga yangi vazifalarni qo‘ymoqda. Shu nuqtai nazardan, o‘zbek iqtisodiy terminologiyasida sinonimiya (ma’nodosh atamalar) va polisemiya (ko‘p ma’nodlilik) hodisalarini o‘rganish alohida ahamiyat kasb etadi. Sinonimiya va polisemiya terminlar tizimida tushunchalarning aniqligi, bir ma’nodlilik va barqarorligiga potentsial tahdid soluvchi omillar sifatida namoyon bo‘lsa-da, ular tilning tabiiy rivojlanishi va funksional moslashuvchanligining muhim ko‘rsatkichlaridir. Ushbu maqolada o‘zbek iqtisodiy terminologiyasida sinonim va polisemantik birliklarning yuzaga kelish sabablari, ularning lug‘aviy-semantik xususiyatlari, shuningdek, terminologik me’yorlashtirish jarayonida bu hodisalarning o‘rni tahlil qilinadi. Tadqiqot iqtisodiyot sohasidagi mutaxassislar, tarjimonlar va terminologlar uchun nazariy va amaliy ahamiyatga ega.

Asosiy qism. O‘zbek iqtisodiy terminologiyasining shakllanishida uch muhim bosqichni ajratish mumkin. Birinchi bosqich – an’anaviy davr bo‘lib, qadimgi turkiy yozma manbalarda iqtisodiy hayotga oid dastlabki atamalar (savdo, pul, soliq, bozor, mol tushunchalari) paydo bo‘lgan. Ikkinchi bosqich – sovet davri, unda rus va boshqa tillardan iqtisodiy atamalar keng ko‘lamda o‘zlashtirilgan, markaziy rejalashtirilgan iqtisodiyotga oid terminlar (kolxoz, sovxoz, besh yillik, plan, norma) shakllangan. Uchinchi bosqich – mustaqillik davri bo‘lib, bozor iqtisodiyotiga oid yangi atamalar (marketing, brend, startap, aksiya, dividend) kirib kelishi, milliy terminlarni tiklash va xalqaro standartlarga moslashtirish jarayoni kuzatilgan. Aynan uchinchi bosqichda sinonimiya va polisemiya hodisalari keskin faollashdi, chunki yangi tushunchalar uchun bir vaqtning o‘zida bir nechta nomlanish variantlari yuzaga keldi.

Iqtisodiy terminologiyada sinonimiya deganda bir xil yoki yaqin iqtisodiy tushunchani ifodalovchi ikki yoki undan ortiq terminlarning mavjudligi tushuniladi. O‘zbek iqtisodiy terminologiyasida sinonimiyaning bir necha turlari kuzatiladi. To‘liq (mutlaq) sinonimiya – bir tushunchani aynan bir xil ifodalovchi, bir-birini

to‘liq almashtira oladigan terminlar, masalan, “xarajat – chiqim – sarf”, “narx – baho” kabi. Qisman (nisbiy) sinonimiya – ma’no jihatdan yaqin, ammo to‘liq ayni bo‘lmagan terminlar, masalan, “inflatsiya – narxlar o‘sishi”, “moliyaviy inqiroz – iqtisodiy turg‘unlik” kabi. Stilistik sinonimiya esa rasmiy va so‘zlashuv yoki professional va ommabop variantlarning mavjudligi bilan belgilanadi, masalan, “ish haqi – maosh”, “korxonalar – firma – tashkilot” kabi misollarda. Sinonimiya yuzaga kelishining asosiy sabablari qatoriga o‘zlashma va mahalliy terminlarning raqobati (marketing – bozor tadqiqoti, leasing – moliyaviy ijara), dialektal va hududiy farqlar (pul – aqcha, savdo – tijorat), tarjima variantlarining ko‘pligi (ingliz tilidagi “equity” atamasining o‘z kapitali, aksiyadorlik kapitali, sof aktivlar kabi bir necha variantda berilishi) va tarmoq hamda soha ichidagi terminologik parallelizm (buxgalteriya va moliyaviy tahlil sohalarida bir xil tushunchaning turlicha nomlanishi) kiradi. Sinonimiya iqtisodiy terminlarning aniqligiga putur etkazadi: hujjatlarda va qonunchilikda turlicha terminlarning qo‘llanilishi huquqiy va amaliy noaniqliklar keltirib chiqaradi, tarjimada sinonimlarni to‘g‘ri tanlamaslik ma’no buzilishiga olib keladi, o‘quv jarayonida talabalar uchun qo‘shimcha qiyinchilik tug‘diradi.

Polisemiya – bir terminning bir-biri bilan mantiqiy bog‘liq bo‘lgan bir necha ma’noni ifodalashidir. O‘zbek iqtisodiy terminologiyasida ko‘p ma’noli atamalarga misol qilib quyidagilarni olishimiz mumkin:

O‘zbek iqtisodiy terminologiyasida ko‘p ma’noli atamalarga misollar:

<i>Termin</i>	Ma’nolari
Kapital	1) moliyaviy boylik, pul mablag‘lari; 2) asosiy vositalar (zavod, uskunalar); 3) aksiyadorlik kapitali; 4) (keng ma’noda) har qanday qimmatli aktiv
Bozor	1) tovar ayirboshlash joyi (chorsu bozori); 2) iqtisodiy munosabatlar tizimi (bozor iqtisodiyoti); 3) muayyan tovar yoki xizmat sohasi (mehnat bozori, fond bozori)

Aktiv	1) balansning chap tomoni; 2) korxonaga tegishli mulk; 3) faol, samarali ishlovchi (aktiv siyosat)
Foiz	1) kredit uchun to'lov; 2) yuzlik hissasidagi ulush (20 foiz); 3) daromadlilik ko'rsatkichi

Polisemiyaning omonimiyadan – tovush va yozilishi bir xil, ammo ma'nosi umuman bog'liq bo'lmagan so'zlardan – ajratish muhim. Masalan, “bank” so'zi iqtisodiyotda “moliyaviy muassasa” va kundalik hayotda “o'tirish uchun joy” ma'nolarida ishlatiladi – bu omonimiyadir, chunki ma'nolar o'zaro bog'liq emas; iqtisodiy termin sifatida faqat birinchi ma'no qaraladi. Polisemiyaning ijobiy jihatlari – tilning tejamkorligi (bir birlik bilan bir necha tushunchani ifodalash) va mantiqiy-semantik bog'liqlik tufayli tushunchani chuqurroq anglash imkoniyati. Salbiy jihatlari esa kontekstsiz tushunarsizlik va noaniqlik, ilmiy matnlarda qat'iy terminologik aniqlikka ehtiyoj tug'dirishi hamda tarjimada qiyinchilik hosil qilishidir.

Sinonimiya va polisemiya hodisalari bir-biri bilan chambarchas bog'liq. Ko'pincha polisemantik terminning ayrim ma'nolari boshqa terminlar bilan sinonimik qator hosil qiladi. Misol uchun:

- *Kapital* terminining “moliyaviy mablag'” ma'nosi *mablag'*, *moliya*, *resurs* kabi terminlar bilan sinonimik munosabatga kirishadi.

- *Bozor* terminining “savdo joyi” ma'nosi *savdo maydoni*, *chorsu*, *bazar* kabi so'zlar bilan sinonimlashadi, “iqtisodiy tizim” ma'nosi esa *iqtisodiyot*, *xo'jalik yuritish tizimi* bilan bog'lanadi.

Bu esa iqtisodiy matnlarni tahlil qilishda kontekstning rolini keskin oshiradi.

O'zbekiston terminologiya qo'mitasi va tegishli ilmiy markazlar oldida terminologik me'yorlashtirishning muhim vazifalari turibdi. Bular iqtisodiy terminlarning standartlashtirilgan lug'atlarini yaratish, keraksiz sinonimlarni (mutlaq sinonimlarni) bartaraf etish va afzal termini belgilash, polisemantik terminlarning qaysi ma'nosi qaysi sohada qo'llanilishini aniq belgilash

(differensiallash) hamda xalqaro moliyaviy va buxgalteriya standartlariga mos keladigan yagona terminologik tizimni ishlab chiqishdan iborat. Amaliyotda, O‘zbekiston Respublikasining “Normativ-huquqiy hujjatlar to‘g‘risida”gi Qonuni terminlarning bir xil qo‘llanilishini talab qilsa-da, iqtisodiy terminologiyada hanuz barqarorlik to‘liq ta‘minlanmagan. Shu sababli sinonimiya va polisemiyaning tizimli o‘rganish, ularni tartibga solish bo‘yicha ilmiy tavsiyalar ishlab chiqish hozirgi kunning dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi.

Xulosa. O‘zbek iqtisodiy terminologiyasida sinonimiya va polisemiya hodisalari tilning tabiiy rivojlanishi, xalqaro aloqalarning kengayishi va bozor iqtisodiyotiga o‘tish jarayonlari bilan bog‘liq holda yuzaga kelgan muhim lingvistik omillardir. Sinonimiya, ayniqsa o‘zlashma va mahalliy terminlarning raqobati, tarjima variantlarining ko‘pligi hamda tarmoq ichidagi parallelizm tufayli iqtisodiy tushunchalarning bir necha nomlanishiga olib kelgan bo‘lsa, polisemiya bir termin doirasida bir-biri bilan mantiqiy bog‘liq bo‘lgan bir qancha ma‘nolarning shakllanishida namoyon bo‘ladi. Ushbu ikkala hodisa iqtisodiy matnlarning aniqligi va bir ma‘noliligiga ma‘lum darajada xavf tug‘dirsa-da, ular tilning boyligi, moslashuvchanligi va ifoda imkoniyatlarining kengligidan dalolat beradi. Tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, iqtisodiy terminologiyada sinonim va polisemantik birliklarning mavjudligi kontekstning rolini keskin oshiradi va terminlarni standartlashtirish, lug‘atlar yaratish hamda sohalararo differensiallash kabi me‘yorlashtirish choralarini talab qiladi. O‘zbekiston terminologiya qo‘mitasi va tegishli ilmiy muassasalar oldida iqtisodiy terminlarning yagona tizimini shakllantirish, keraksiz sinonimlarni bartaraf etish va polisemantik birliklarning ma‘no chegaralarini aniq belgilash vazifasi dolzarb bo‘lib qolmoqda. Kelgusida ushbu hodisalarning kompyuter lingvistikasi, korpus tadqiqotlari va tarjimashunoslik nuqtai nazaridan chuqurroq o‘rganilishi o‘zbek iqtisodiy terminologiyasining xalqaro standartlarga moslashuvi va milliy o‘ziga xosligining saqlanishi uchun muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Yuldasheva D.B. Lexical and Semantic Analysis of Management Terminology in the Uzbek Language- European Journal of Innovation in Nonformal Education (EJINE) Volume 6 | Issue 1 | Jan – 2026
2. Davidov Yu. J. Polisemiya hodisasining o'zbek tilshunosligida o'rganilishi // Modern Science and Research. – 2025. – 4(6). – B. 881–885.
3. Mirtojiev M. O'zbek tilida polisemiya. – Toshkent: Fan, 1975.
4. Mirtojiev M. O'zbek tili semasiologiyasi. – Toshkent, 1984.
5. Hakimova M. Semasiologiya (o'quv qo'llanma). – Toshkent.
6. Aliqulov T. Polisemiya va uning hosila ma'nolar hisobiga yuzaga kelishi (nomzodlik dissertatsiyasi).
7. Yuldasheva, D. (2022). FORMATION OF ECONOMIC TERMINOLOGY-THE CURRENT STAGE OF DEVELOPMENT OF THE TERMINOLOGY OF THE UZBEK LANGUAGE. Berlin Studies Transnational Journal of Science and Humanities, 2 (1.6 Philological sciences).
8. Qutliyeva M. Analysis of the Assimilation Process of Banking and Financial Terminology from Russian to Uzbek // International Multi-disciplinary Journal of Education. – 2024. – 2(12). – B. 651–654.
9. Khamidova D. M. Synchronic Approach in Lexical-Semantic Analysis of Economic Terms in the Basis of the English and Uzbek Languages // JournalNX. – 2021.